

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılında Harf İnkılabını Yeniden Anlamak

-Konuştuğunuz Gibi Yazınız-

Re-Understanding the Letter Revolution in the 100th Anniversary of the Republic of Türkiye

-Write As You Speak-

Araştırma Makalesi – Research Article

Hacer GÖL

Bitlis Eren Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, hgol@beu.edu.tr,
ORCID Numarası|ORCID Numbers: 0000-0003-2371-7947

Öz

Harfler ve alfabeler tarih boyunca bir dilin yazıya geçirilmesini sağlayan önemli araçlardı. Aynı zamanda da milli kimliği vurgulayan simgelerdi. Bu nedenledir ki dil ile alfabe meselesi tarih içerisinde birbirine paralel olarak gelişme gösterdi. Türkler 5000 yıldan fazla olan tarihleri ile en eski medeniyetler arasında yer aldı. Kendilerini ifade etmek amacıyla çeşitli dönemlerde çeşitli alfabeler kullandı. Göktürk Uygur, Nasturi- Süryani, Mani, Brahmi, Tibet, Çin ve Moğol-Passepa, Latin ve Arap alfabeleri bunlar arasındaydı. Türkler, 9. yüzyılda İslam'ı kabul ettikten sonra ise Arap alfabesine geçtiler. Selçuklular döneminde saray ve kültür çevresinde din ve bilim dili olarak Arapça, edebiyat dili olarak da Farsça kullanıldı. Zaman içerisinde bu iki dil Türkçe ile birlikte karışık bir kültür dili yarattı. Her iki dilin deyimleri Arap alfabesi gibi Türkçe'ye yerleşti. Ancak zengin Türk dilinin yansıtılmasında Arap harflerinin yetersiz kaldığına ilişkin duyulan rahatsızlık çeşitli zamanlarda Türk aydınları tarafından dile getirildi. Tanzimat döneminde Arap harfleri ile Türkçe'nin ifade edilememesi yani yapı, şekil, gramer ve fonetik ihtiyacı karşılayamaması sorunu daha belirgin olarak ortaya çıkarken sorun çözümlenemediği için Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerine de aktarıldı. Kurtuluş mücadelesinin yapıldığı dönemde İzmir İktisat Kongresinde gündeme gelen konu Osmanlı Devleti'nin pek çok kurumunu miras alan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinden itibaren de gündemde kaldı. 1926'da Bakü'de düzenlenen Türkoloji Kongresinde de ise Türk topluluklarının ortak bir alfabe etrafında buluşma temennileri dile getirildi. Mustafa Kemal'in 1 Kasım 1928 de yaptığı Harf Devrimi aslında tartışılan bu sürecin geldiği nokta oldu. Makalenin amacı her ne kadar konu çeşitli boyutları ile tartışılmış ve adına birçok akademik toplantı düzenlenmiş olsa da arşiv belgelerini de esas alarak Cumhuriyetimizin 100. Yılında Harf Devriminin önemini yeniden gündeme getirmek ve farklı bir bakış açısı ile konuya katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap ve Latin Harfleri, Harf Devrimi, Modernleşme

Abstract

Letters and alphabets have been important tools for writing a language down throughout history. At the same time, they were symbols that emphasized national identity. For this reason, the issue of language and alphabet has developed parallel to each other throughout history. Turks were among the oldest civilizations with a history of more than 5000 years. They used various alphabets in some periods to express themselves. Göktürk, Uyghur, Nestorian-Syriac, Manichean, Brahmi, Tibetan, Chinese and Mongolian, Passepa, Latin and Arabic alphabets were among these. After accepting Islam in the 9th century, they preferred to switch the Arabic alphabet. During the Seljuk period, Arabic was used as the language of religion and science in the palace and cultural circles, and Persian was used as the language of literature. Over time, these two languages, together with Turkish, created a mixed cultural language. Idioms of both languages have settled into Turkish like the Arabic alphabet. However, the discomfort felt about the inadequacy of Arabic letters in reflecting the rich Turkish language was expressed by Turkish intellectuals at various times. While the problem of not being able to express Turkish with Arabic letters, that is, not being able to meet the structure, shape, grammatical and phonetic needs, emerged more clearly during

the Tanzimat period, the problem was not resolved and was transferred to the Constitutional Monarchy and Republican periods. The issue, which was brought to the agenda at the Izmir Economic Congress during the period of the struggle for independence, remained on the agenda since the establishment of the Republic of Turkey, which inherited many institutions of the Ottoman Empire. At the Turkology Congress held in Baku in 1926, the wishes of Turkish communities to meet around a common alphabet were expressed. The Alphabet Revolution made by Mustafa Kemal on November 1, 1928 was actually the point where this discussed process reached. The aim of the article is to bring up the importance of the Alphabet Revolution in the 100th anniversary of our Republic and to contribute to the subject from a different perspective, based on archival documents, even though the subject has been discussed in various aspects and many academic meetings have been held.

Keywords: Letters of Arabic and Latin, Alphabet Revolution, Modernization.

Giriş

Türklerin tarihi 5000 yılı aşkın bir süredir devam etmekte ve dünya medeniyetine sağladığı katkılar açısından da büyük önem taşımaktadır. Kullandıkları Ural-Altay dil grubuna ait olan Türk dilini ifade etmek için çeşitli dönemlerde Göktürk, Soğdak, Uygur, Nasturi- Süryani, Mani, Brahmi, Tibet, Çin ve Moğol-Passepa, Latin ve Arap alfabeleri kullanılmıştır. Eski dönemlere ait olan Çin kaynakları da Türklerin kendilerine has bir alfabeleri olduğunu yazmaktadır.¹ Bilinen en eski Türk yazılı belgeleri 1893'te çözülebilen, 732-733 yılları ile tarihlendirilen anıt şeklindeki Orhun/Göktürk Kitabeleridir. Bu kitabelerdeki yazılar Arami kökenli olmakla birlikte Hitit, Likya ve Fenike etkisinde kalarak “runik” adı verilen kaya ve taşlara yazılan yuvarlak değil de dik çizgilerden oluşur. Türklere has olan Göktürk (Orhun) alfabesi ile yazılmış olan bu yazıtlar Türklerin kültürleri, devlet anlayışları, yönetimleri ve birçok konu ile ilgili bilgi verirken aynı zamanda da Türkçe'nin tarihsel süreçteki gramer yapısını da anlamamız açısından önem taşır.²

Türkler 9. yüzyıl ortalarında Müslümanlığı benimsedi. Bundan sonra da yüzyıllarca İslamiyet'i yayma ülküsü doğrultusunda hareket etti. Özellikle Arap ülkelerindeki fetihleri sırasında Arapça ve Arap harflerinden de etkilendi. Zaman içerisinde en son kullandıkları Uygur alfabesini bırakarak Arap alfabesini kullanmaya başladılar. Selçuklular başta olmak üzere hemen bütün Müslüman Türk devletleri İslamiyet'i kabul ettikten sonra bu yolu izledi. Kısa zaman sonra Arap Alfabesinin özellikle Arapçadaki ünlüler düzeninde bulunan yalnız “a, i, u” harflerinin Türkçe'deki (a, o, u, ı, ö, ü, i) harflerini karşılayamaması Türk dil ve lehçelerinin (Karahanlı, Harzem, Çağatay, Osmanlı vs.) ifadelendirilmesinde yetersizliğe yol açtı. Bu dönemlerde yalnızca Kuman Türkleri Latin alfabesini kullanmışlardı.³

Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan ve yerleşmesinden sonra sadece Arap harflerini benimsemekle kalmayan devlet sarayda Arapçayı, edebiyatta ise Farsçayı benimsedi. Anadolu'nun hemen her köşesinde kurulan medreseler, tekkeler Arap ilminin ve özellikle de Fars edebiyatının hızla yayılmasında etkili oldular. Vücuda getirilen medeniyetin ana unsurunun Türkler olduğu düşünülecek olursa Anadolu'nun fikir ve his hayatının o dönemde ne kadar ihmal edilmiş olduğu anlaşılabilir. Türkçe yazılmış eserlerin küçümsendiği bu dönemde saraydan uzak tutulan bu dili tercih etmek yerine münevver sınıf İran edebiyatının gelişmesine hizmet eden bir tavır aldı. Ancak bu durum Türklerin kendi dillerini bıraktıkları anlamına gelmemekteydi. Türkçe geniş halk kitlelerinin konuşma dili olarak halk arasında canlılığını sürdürdü. Ahmet Yesevi ve takipçileri halk edebiyatında Türkçeyi kullanan en önemli temsilciler oldu.⁴ Bu durum karşısında daha 11. yüzyılda Türk Tıp filozofu Birûni, Türk Hükümdarı Babür Şah, Kâtip Çelebi tarafından Arap harfleri ile Türkçenin ifade edilemediği dile getirildi. Ünlü Türk Leksikograf Kaşgarlı Mahmut da bu duruma katılanlar arasındadır. Hatta Türkçe'nin

¹ Kafesoğlu, 1984, 336

² Karaman, 2022, 939-940.

³ Ülkütaşır, 1998, 14.

⁴ Köprülü, 1993, 233-234.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılında Harf İnkılabını Yeniden Anlamak -Konuştuğunuz Gibi Yazınız-

Arapça'ya üstün olduğunu ve Arap harflerinin bu konuda yetersiz olduğunu savunmuş, Araplara Türkçe öğretmek içinde Divanü Lügati't Türk adlı eserini kaleme almıştı.⁵

Duruma itiraz edenler arasında kuşkusuz Karamanlı Hükümdarı Mehmet Bey'i de göstermek yerinde olacaktır. Konya'yı istilasından sonra divanda, devlet dairelerinde, sarayda, eğlence toplantılarında, çevgân oynanan yerlerde hiç kimsenin Türkçe'den başka bir dil kullanmamasına yönelik emri yabancı bir kültürden Türkçeyi koruma çabalarının en güzel örneğiydi.⁶ Alfabe ve dilin gelişmesinin birbirine paralel gittiği göz önünde bulundurulduğunda bu durum daha da önem kazanmaktaydı.

Selçuklu Devletinin birçok kurumunu miras alan Osmanlı Devleti alfabe konusunda da onların izinden giderek Arap alfabesini kullanmaya devam etti. Arap harfleri ve yazısı Kur'an yazısı olduğu için dinin bir parçasıymış gibi görüldü. Din dili olarak camide Arapça, bilim dili olarak ise Farsça benimsendi. Yazı dili olarak medreseler eğitimi Arap harfleri ile verdi. Bu durum öyle bir boyut aldı ki Türkçe'nin içerisine zamanla birçok Farsça ve Arapça kelime girerek "Osmanlıca" adı verilen karma bir dil oluşturuldu. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra İstanbul'da kurulan ve "Sahn-ı Seman" adı verilen 8 medresenin tamamı Arapça eğitim verdi. Yavuz Sultan Selim'in halifeliği Osmanlı Devleti'ne getirmesi ile devlet daha da İslami bir karaktere bürünmüştü.

Görüldüğü üzere Arapça ile Arap alfabesinin kullanılması birbirine paralel olarak gelişmişti. Osmanlı Devleti yaptığı camiler, mescitler, tekkeler, imaretler, çeşmeler, sebiller, medreseler ve mezar taşları üzerinde bu harflerle yazılmış sayısı bilinmeyen eserler bırakmıştı. Ayrıca umumi kütüphane ve müzelerde birçok eserde bu harflerle yazıldı. Öyle ki Arap Alfabeli yazı zaman içinde sanata dönüşmüştü. Ahmet Şemsettin, Halit Bin İsmail, Derviş Ali, Yedikuleli Seyyit Abdullah Efendi, İsmail Zühtü bin Hasan, Şekerzade Seyyit Mehmet Efendi gibi büyük ve ünü yayılmış hattatlar yetişti.⁷ Edebiyatta ise Divan Edebiyatı ile en zengin düzeyine ulaştı. Arap harflerine atfedilen bu önem karşısında Türkçe ise medreselerin dışına itildi ve yüzyıllarca devlet tarafından ihmal edildi. Türkler her ne kadar Arapça ve Farsçaya dolayısıyla da Arap harflerinin yükselişine hizmet etmiş olsa da Fuad Köprülü uzun yıllar Türklere tesir eden ve İslam'ın ruhu ile kuvvetlenen temsili Fars medeniyetinin Türk ruhu üzerinde yıkıcı bir moda olduğunu görüşündedir. Çünkü halk tarafından anlaşılammış ve halk arasında ayrışmalara yol açmıştır.⁸

1-Osmanlı Devleti'nde Alfabe Tartışmaları

Osmanlı Devleti büyük fetihlere imza atmış, gayrimüslim olarak adlandırdığı birçok milleti de çatısı altında toplamıştı. Dolayısıyla kullandığı dili alfabeğe yansıtmaktaki zorluklar gün geçtikçe daha büyük sorun oluşturmaya başladı. Arap harflerinin yapı, şekil, gramer ve fonetik ihtiyacı karşılayamaması, Türkçe birçok sesin ifadesinde önemli bir sorun yarattı. Arapçanın uzun zamanda ve zor öğrenilebilen bir dil olması, öğrenenlerin de Arap harfleri ile yazılan Türkçe kelimeleri bile yanlış okumaları, ya da bazı kelimelerin metnin gidişatından ne olduğunun çıkarılmaya çalışılması gibi durumlar okumaların yanlış yapılmasına ve okuma-yazma oranının da düşük kalmasına neden oldu. Arap alfabesi yazışmalarda özellikle de ordu içindeki kullanımında hiç de pratik değildi. Kelimelerin çeşitli şekillerde okunması metinlerin anlaşılmasını zorlaştırıyor, okuma ve yazma bilinler bile hele de yazıyı yazan kişinin elinden karmaşık bir stille çıkan metinleri doğru okumakta zorlanıyordu.

Osmanlı Devleti'nin reformcu padişahlarından biri olan II. Mahmut döneminde yaşanan toprak kayıplarına ve ülkenin gidişatına karşı bir dizi reformlarla çözüm aranmıştı. Bu dönemde yapılan birçok değişim ve yenilik birbiri ardı sıra geldi. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, askeri ve sivil nitelikte modern okulların açılması, vergi düzenlemeleri, çeşitli meclis ve bakanlıkların oluşturulması hep Batı tarzının benimsenmesi ile oldu. Bunu bürokratik yapıdaki değişiklikler izledi. Avrupa

⁵ Uzun, 2013, 224.

⁶ Sümer, 2003, 445.

⁷ Kemal, 1932, 9-15.

⁸ Köprülü, 1989, 199.

ülkelerine eğitim amaçlı pek çok öğrenci gönderildi. II. Mahmut döneminde devletin yüz yüze geldiği toprak kayıpları, ekonomik sıkıntılar karşısında idealist bir kuşak yetişti. Bu kuşak II. Mahmut'tan sonra çeşitli konuları tartışmaya açtı ve bunlara çözüm aradı. Bu dönemde yapılan reformların etkileri Tanzimat döneminde meyvelerini vermeye başladı.

Tanzimat Fermanı'nın Gülhane Parkı'nda okunmasından sonra bunu alkışlayan yabancı devlet temsilcilerinin ilk temas ettikleri konu Tanzimat'ın verimli olabilmesi için Müslüman tebaa ile Hristiyan tebaa arasındaki bütün ayrılıkların ortadan kaldırılması idi. Burada özellikle de konuşulan Türkçe ile yazı dili Türkçesi arasındaki ayrılıklara da atıf yapılıyordu.⁹ Bundan sonra Batıya yönelişi temsil eden bu dönemde, Avrupa'da meydana gelen siyasal, kültürel ve teknik alandaki değişim ve gelişmeler Osmanlı'nın bünyesinde tartışıldı, benimsenmeye çalışıldı. Ticari, siyasi, teknolojik gelişmeler, Türkçeye yapılan tercüme, modernleşme çabaları doğrultusunda eğitimde yapılan değişimler ve bir kamuoyu yaratan gazete, dergi ve kitaplar batı kültürünü devlet içerisine soktu. Dönemin yazışma dili olan Fransızca etkisini göstermeye başladı. Bütün bunlarla birlikte çelişkilidir ki Tanzimat dönemi bilim, devlet, edebiyat dili olarak Osmanlıca'yı benimsemişti. Hatta bu terim de bu dönemde yerleşmişti. Ülkenin geldiği duruma çözüm olarak da Osmanlıcılık akımı bu dönemde ortaya çıkmıştı. Dil ve yazı tartışmalarında radikal bir değişim olmamışsa da özellikle dil alanında daha çağdaş bir dil kullanılması gerekliliğinde basın etkili bir araç olmuştu.¹⁰

Yüzyıllardan beri kullanılan Arap alfabesinin Arapça dilinin kendi özelliklerine göre kurulmuş, Türk fonetiğine hiç uymayan bir yazı sistemi oluşu ve bu alfabenin kullanılmasında meydana gelen zorluklar da Tanzimat döneminde tartışıldı. Bu tartışmaları Türkçenin sadeleşmesi, daha fazla konuşulması ve yabancı kelimelerden arınmasına yönelik görüşlerin ortaya çıkması izledi. Arap alfabesi kuruluşu bambaşka olan ve Türkçenin ses varlıklarını doğru ve tam gösterecek zengin bir araç olamamıştı.¹¹

Alfabe tartışmaları Türk dili tartışmaları ile birlikte gündeme geldi. Ali Suavi Türkçenin dünyanın en zengin dillerinden biri olduğunu savunurken Türkçe'den Arapça ve Farsça kurallarının kaldırılması, yazıda kısa cümleler kullanılması ve ibadet dilinin Türkçeleşmesini savundu.¹² Bu konuya temas edenlerden Ahmet Cevdet Paşa 1851'de yayınladığı "Kavaid-i Osmaniyye"de Türkçe'de yer alan fakat Arap harfleri ile gösterilemeyen seslerin olduğunu bunları yazabilmek için bir çözüm bulunmasını istemişti.¹³

Bilindiği üzere Osmanlı alfabesinin kullanılmasında bütün ünsüzler ve sadece uzun ünlüler gösterilirken bu yazı şekli belli vezinleri ve kurallı kelime kalıpları bulunan Arapça hatta Farsça için yeterliyken Türkçe kelimelerin doğru okunuşu açısından büyük güçlükler yaratmaktaydı. Hareke denilen bazı işaretlerle doğruya yakın okumak sağlanabilirse de mesela ötre, zamme gibi işaretler yanlış okuma ihtimallerini sadece azaltabiliyordu. Bu da esaslı bir çözüm getirmekten uzaktı. Keçecizade Mehmet Fuat Paşa hareketleri daha kullanışlı hale getirmek için bir kısım işaretler icat etti. Bu işaretler ilk olarak Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye de tecrübe edilmişti. 1271/1856 yılı salnamesinden itibaren ecnebi isimleri okunuşları def-i iştibah yani şüphelerin kaldırılması için alamet-i cedide ile yazılmıştı.¹⁴

Yukarıda anlatılan tartışmalara Azerbaycanlı tiyatro yazarı Mirza Fethali Ahundzade de katıldı. Daha köklü bir çare olarak alfabe'yı tamamen değiştirmeyi ve bütün İslam âleminde Latin harflerine geçme tekliflerini içeren bir layiha ile alfabe taslağını 12 Aralık 1854 de Kafkasya Umumi Valiliği yoluyla Bâb-ı Ali'ye gönderdi. Olumlu bir cevap alamayınca da projesinin kâfi derecede anlaşılmadığı düşünerek 1853'te de İstanbul'a geldi ve Keçecizade Fuat Paşa ile görüştü. Ancak Latin harflerini kabul ettiremeyeceğini anlayarak Arap harflerini ıslah etmeyi teklif etti. Konu 6 Temmuz 1863'te sadrazam

⁹ Karal, 1985, 314.

¹⁰ Berkes, 1978, 255.

¹¹ Ülkütaşır, 1998, 11.

¹² Karal, 1985, 314.

¹³ Ekrem, 2021, 227.

¹⁴ Özgül, 2005, 85-86.

tarafından Münif Bey'in (daha sonra Maarif nazırı olmuş ve Paşa unvanı almıştı) riyasetindeki Cemiyet-i İlmiye-yi Osmaniye cemiyetine aktarıldı.¹⁵ Bu cemiyetin de kurucusu olan Münif Bey burada 1862'de verdiği bir konferansta Arap harfleri ile okuyup yazmanın zorluğuna ve bu konuda halkın eğitiminde karşılaşılan güçlüklerle dikkat çekerek, kitap, dergi ve gazete basımının da bu alfabe ile güç olduğunu bu sebeple Arap harflerinin ıslah edilerek özellikle ünlü seslerin belirtilmesinin zorunluluğunu dile getirdi. Avrupalı çocukların kısa zamanda Latin harflerini öğrenip kullandıklarından oysaki Osmanlı'da çocukların Arap harflerini aynı hızda kavrayamadıklarından bahsetti. Harflerin ayrı ayrı yazılması önerisinde bulundu. Fakat Fethali burada Münif Bey'in görüşlerine karşı çıkarak aksine bütün harfleri birleştirmeyi tercih ettiğini söyledi. Ona göre hiçbir bitişmeyen harfler kullanmak halkı ürkütebilir ve Kur'an-ı Kerim'i böyle yazmaya çalışınca da kişi çok fazla sayfaya ihtiyaç duyulabilirdi. Burada yapılan tartışmalar da kalıcı bir neticeye ulaşmadı. Sadece Erkan-ı Harbiye dairesinde haritaların kolay okunması için sesleri de gösteren yeni bir alfabe kullanılmasına teşebbüs edildi ama bu da verimsiz bir uygulama oldu.¹⁶

Alfabe tartışmaları Meşrutiyet döneminde de devam etti. Bu dönemde tartışmalar resmi yazışma dilinin sadeleştirilmesi, alfabenin düzenlenmesi ve Türkçe'nin Arapça ve Farsça'dan sadeleştirilmesi etrafında birleşti. Halk kendisi için çıkarılan kanunları, tüzükleri ve yönetmelikleri anlayamıyordu. Devletin ticari düzenini, vergi sistemini, mahkeme ilamlarını bu yazı ile sökemiyordu. Bu yazışmalar halk için değil kâtiplerle onların üst makamları için şifreli yazışmalar haline dönüşmüştü. Halkın gelişmesi için alfabe tartışmaları ortaya atıldı. Mevcut harflerin ıslahını isteyenler için bu alfabe Arap harfleri istemeyenler için ise Kur'an harfleri olarak görülüyordu. Oysaki bu harflerden Araplar bile memnun değillerdi. Dört Halife döneminden beri bu harfleri nasıl ıslah edeceklerini tartışıp duruyorlardı.¹⁷ Arap yazısında bir sözcükteki harflerin bir kısmı bitişik yazılırken ünlülerin çoğu yoktu. Okuyucu sözcüğün öğrendiği klişe biçimine bakarak ünlüler varmışçasına yazıyı okuyordu. Bu duruma engel olabilmek ve okuyucunun işini kolaylaştırabilmek için Arap harflerini ayrı yazmak, Türkçedeki ünlüler için yeni harfler eklemek gibi görüşler ortaya atıldı. Bunların başında Milaslı Dr. İsmail Hakkı'nın görüşü geliyordu. Birçok yazar ve eğitimci de aynı görüşteydi.¹⁸

Meşrutiyet dönemi aydınlar arasında alfabe tartışmaları farklı gruplaşmalara neden oldu. Arap harflerinden vazgeçmek istemeyen, Arap alfabesinin ıslahı üzerinde duran Namık Kemal, Şinasi, Ebüzziya Tevfik, Ali Suavi, Feraizcizade Mehmet Şakir'e karşılık, Dr: Abdullah Cevdet, Hüseyin Cahit, Celal Nuri ve Kılıçzade Hakkı gibi aydınlar Latin alfabesine dayanan yeni bir Türk alfabesi yapılması gerektiğini savundular.

Bu sırada alfabe tartışmalarına 1880'li yıllarda Kırım'dan yükselen bir ses ile İsmail Gaspıralı da katıldı. Bahçesaray'da açtığı bir okulda "usul-i savtiyye" adını verdiği bir metodu kullanarak Türk dünyasında birlik sağlamak amacıyla "Usul-i Cedid" adı verilen bir eğitim sistemi ile kırk günde okuma ve yazma öğretilebileceğini ileri sürdü ve bunu da okulunun bahçesinde verdiği eğitimle kanıtladı. Onun bu tabirinden yola çıkılarak Rusya'da milli reformistler Cedîdciler olarak adlandırılmıştır.¹⁹

Bu tartışmalara paralel olarak bu sırada Osmanlı-Yunan savaşı patlak verdi. Bu sırasında Mehmet Emin'in yazdığı "Ben bir Türk'üm, dinim, cinsim uludur" sözleri ile yazılan şiir halk arasında çabucak benimsendi. Şiirin anlaşılabilir bir Türkçe ile yazılmış olması buna sebep olmuştu. Şiir sade bir Türkçe'yi tercih ederek Türk kimliğini vurgulamıştı. Bunu takip eden Ziya Gökalp'in Türkçülük ideolojisi doğrultusunda Türk kimliğini ortaya çıkarması ile alfabe meselesi tartışmaları hız kazandı²⁰

Anlaşılabileceği üzere Türkçenin yaygın olarak kullanılabilmesi yanı sıra halkın anlayacağı sade bir dil kullanılması fikri de önem kazandı. Hatta bu tartışmalar Türkçenin şive ve bölgelerdeki

¹⁵ Babacan, 1998, 31.

¹⁶ Özgül, 2005, 91-96.

¹⁷ Karal, 1985, 318.

¹⁸ Öztürk, 1998, 5.

¹⁹ Kırımlı, 1996, 392-393.

²⁰ Çelik, 2008, 15.

söylenişlerinden ziyade İstanbul Türkçesi ile yazılması gerektiği yönündeki önerilerle daha genişledi. Namık Kemal, Ziya Paşa, Recaizade Mahmut Ekrem, Ebuziyya Tevfik, Basiretçi Ali, Ahmet Mithat gibi aydınlar arasında konu farklı şekillerde gündeme getirildi. Alfabe yanında dilde sadeleşme, Türk milletinin adının Türk olduğu, Türk dili, Türk edebiyatı gibi sözlerle milli bir uyanış başladı. Dilde reform yapmak için Doğu Türkçesinden ve Halk edebiyatından ve Anadolu'da yaşayan halkın dilinden kelimeler alınabilecekti.

Çok uluslu bir devlet olan Osmanlı Devleti'nde Arap harfleri ile yazmaya uyum sağlamakta güçlük çeken Arnavutluk gibi bölgelerde de bu yazıdan kopuşlar özellikle 18. yüzyıldan itibaren dile getirildi. 1431 yılında Yanya'nın fethi ile Osmanlı topraklarına katılmış, jeopolitik konumu nedeni ile güneyden Yunanlıların, batıdan İtalyan-Venediklilerin ve kuzeyden de Avusturya'nın devamlı siyasi ve kültürel etkisi altında kalmış olan bu Osmanlı vilayetinde çeşitli dinler etkiliydi. Bölgede XV. yüzyıldan itibaren farklı alfabeler kullanılmıştı. Ortodoks Toskalar Yunan alfabesini, Kuzeydeki Katolik Gegeler Latin alfabesini, Arnavut Müslümanları ise Arap alfabesini benimsemişti. Bunun yanı sıra bir de Arnavutlar tarafından kendilerine göre yaptıkları düzenlemelerle yarattıkları Yunan ve Latin alfabesinin karışımı alfabe de ekleyince bölgede tek bir alfabe ile anlaşabilmek mümkün olmamıştı. Osmanlı Devleti önceleri bir süre orada bulunan Müslümanların Osmanlıca harfleri kullanmasını istemiş ve bunun Yunan ve Latin harflerinin kullanılmasının getireceği mahsurları önleyeceğini düşünmüştü.²¹ Ancak bu bir çözüm olmadı farklı alfabeler kullanımına son vermek üzere 1869 yılında İstanbul'da yapılmış olan Arnavut Dilinin Alfabe Komisyonu toplantısında bir komisyon kurulmuştu. Bu komisyon daha sonra kurulan Cemiyet-i İlmiye-i Arnavudiye'nin çekirdeğini de oluşturmuştur. Burası XIX. yüzyıl da Albanoloji çalışmalarının başlatıldığı yer olmuştur. Avrupalı bilim adamları ulusal bir Arnavut alfabesi mevcut olmadığından, Arnavutça metinler için kendilerine göre özel alfabeler kullanmıştır. Bir anlamda bu bölge Fener, Vatikan ve Müslümanların rekabet alanına dönüşmüştür. Gelişen olaylar ve tartışmalar sonunda Şemsettin Sami Frashari'nin düzenlediği Alfabe oybirliği ile Arnavut alfabesi olarak kabul edilmiştir. İstanbul Alfabeti ya da Sami Frashari Alfabeti olarak ün yapan bu alfabe Bükreş, Köstence, Sofya, Selanik ve Mısır'da yaşayan Arnavutlar arasında yayılmış yeni kitap gazete ve dergiler bu alfabe ile basılmıştı.²² Müslüman Arnavutların Latin harflerine direnişi 1910 yılında Latin harfleri ile yazı yazmanın şeriatça uygun olup olmadığını Şeyhülislama sormalarına yol açınca konu Sinop Mebusu Fehmi Efendi tarafından meclise taşınmıştı. Fehmi Efendi meclise sunduğu bir önerge ile Arnavutluk'ta Latin harflerinin kabulüne ve İslam mekteplerinde eğitimin Latin harfleri ile verilmesine yönelik bir fetvayı kabul ettirmişti.²³ Nitekim 25 Aralık 1911 yılına ait bir belgede Arnavutluk'ta İptidai Mektepler için kitapların basılmasına yönelik olarak Latin harflerinin satın alınması adına bütçeden pay ayrıldığı görülmektedir.²⁴

Bir başka harflerde ıslah teşebbüsü de Harbiye Nezareti'nde Enver Paşa zamanında orduda denenmişti. Askerler arasında muhabere işlemlerinde Arap yazısının zorluklara neden olduğu bilinmekteydi. Özellikle kişi, sokak ve yer adlarının anlaşılmasındaki zorluk nedeniyle sadece orduda kullanılmak üzere Enver Paşa tarafından anlaşılması daha basit bir yazı sistemi ortaya kondu. Bu yazı ve alfabe Harbiye Nezareti bünyesinde 12 Mart-10 Ağustos 1914 tarihleri arasında uygulamaya çalışıldı ancak pratik olmadığı için kullanılmadı.²⁵

Yukarıda bahsi geçen Tanzimat ve Meşrutiyet dönemine ait olan bu tartışmalara daha fazlası eklenebilir. Bunun bir makalenin boyutunu aşacağı düşünüldüğünde bazılarına değinilmiştir.

Osmanlı Devleti'ne ait arşiv belgelerine bakıldığında da Arap harfli alfabe kullanmanın sıkıntıları ile sık sık karşılaşılmaktaydı. Burada tamamının ele alınması imkânsız olsa da içlerinden bazılarına örnek verilecektir. Bunlardan bir tanesi 1902 Haziran'ında Hariciye Nazırı Tevfik Bey ile Hicaz, Yemen, Trablusgarp, Bingazi elçilikleri arasında yapılan yazışmalara yansımıştı. Konusu bu bölgelerde çıkan zararlı/muzır yayın olarak görülen dergi ve gazete isimlerinin belirlenerek bunların

²¹ BDA, BOA, DH.MKT, 1586/113.

²² Alkan, 1979, 8-11.

²³ Şimşir, 1992, 42.

²⁴ BDA, BOA, MF. MKT 1177/7.

²⁵ Karakuş, 2018, 443.

yasaklanması ve toplatılmasıydı. Fakat dergi ve gazete isimleri bir türlü yazışmalarda anlaşılammıştı.²⁶ Sonunda bu isimlerin Arap harfleri ile yazıldığı okunamadığı için Latin harfleri ile yazılması istenmişti.²⁷ Yine Osmanlı dönemine ait konuyla ilgili bir başka belge de Muhaberat ve Tensikat Müdürlüğü tarafından 12 Nisan 1914 tarihinde Emniyet Müdürlüğü'ne gönderilmişti. Eyaletlere gönderilen tezkere ve resmi yazışmalarda kişi isimlerinin yalnızca Arapça ile yazılmasının Fransızcaya çevrilmesi sırasında yanlışlıklara neden olduğundan bahisle bunların Latince gönderilmesi lüzumu dile getirilmişti.²⁸ Benzer bir sorun 12 Eylül 1915 tarihli Dâhiliye Nezareti ile Emniyet Müdürlükleri arasındaki yazışmaya da yansımıştı. Bu belgede beyannamelerde kişilerin isimlerinin Latince olarak yazılmasının zorunluluğu dile getirilmişti.²⁹ Dersaadet Posta ve Telgraf Baş Müdürlüğü'nden gönderilen bir başka belge ise 8 Aralık 1920 tarihliydi. Belgede İşgal altında bulunan İzmit telgrafhanesinde Yunan zabitanın Sapanca ve Adapazarı merkezleri ile haberleşmeyi men ettiği ve telgrafların İzmit merkezi aracılığıyla geldiğinden bahisle İstanbul ve ilerisi ile olan telgraf haberleşmesinde Latin harflerinin kullanılmasının lazım geleceği ve Osmanlıca ile yazılmış telgrafların kabul edilmeyeceği belirtilmişti.³⁰ Anlaşılacağı üzere Latin harfleri zaman zaman Osmanlı Devleti'nde bazen ihtiyaçtan bazen zorunluluktan kullanılmıştı. Bunun kullanılması istendiğine göre Latin harfleri ile yazıyı benimsemenin kolaylıkları da biliniyor olmalıydı. Arap harfleri ile bazı kelimelerin ifade edilmemesindeki zorluklar Latin harflerini kullanmayı zorunlu hale getirmekteydi.

2- 1 Kasım 1928 Latin Harflerinin Kabulü

Devlet yönetimi ve toplumsal hayatın gereği olarak alfabe tartışmaları sadece Osmanlı Devleti'nde değil 18. ve 19. yüzyıllardan beri Orta Avrupa ve Balkanlardaki ulusların aydınları arasında da yapıldı. "Konuştuğunuz gibi yazınız" ile sloganlaşan bir anlayış ortaya çıktı ve yaygınlaştı. Yurt içinde ise şive farklılıklarını yazı dilinde ortadan kaldırmak ve standart bir ulusal dil geliştirmek amaçlandı. Ayrıca yazıda birtakım eksiklik biçimleri olsa da görevini kaybetmiş harfleri atma faaliyeti başlatıldı.³¹ Bütün bu tartışmalar Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve yeni Türkiye devletine giden süreçte şekillendi.

Cumhuriyetin ilanından hemen önce İzmir İktisat Kongresi'nde 21 Şubat 1923'te işçi delegelerinden İzmirli Nazmi ve iki arkadaşı Latin harflerinin kabulü istemi ile bir önerge verdi. Kongre başkanı Kazım Karabekir bu önergeyi okumaya bile tenezzül etmedi ve konuyu gündem dışı bıraktı. 5 Mart 1923 tarihli "Hâkimiyet-i Milliye" gazetesinde de yayımlanan bir demeç vererek, konu aleyhinde ki görüşlerini bildirdi. "Latin Harflerini Kabul edemeyiz" başlığı altında yayınlanan bu demeçte bir zamanlar Avrupa'da başlayan bu fikrin orada felaketlere neden olduğunu dile getirdi. Azerbaycan'ı ve Arnavutları da örnek göstererek bu girişimlerin boş olduğunu, Arap harflerinin 350 milyon Müslümana ait olduğunu ifade etti. Neden Harf Devrimine doğru yüründüğünü anlayamadığını, Latin harflerini kabul etmenin memleketi karıştıracığını ve aynı zamanda da kütüphaneleri dolduran mukaddes kitaplarımızın tarihimizin ve binlerce cilt eserin felaketine yol açacağını da sözlerine ekledi.³²

Kazım Karabekir'in değindiği ve demecinde örnek gösterdiği Azerbaycan'da Latin harflerine geçme girişimleri 1921-1922 de denenmişti. Hatta 1922 yılı temmuz ayında Ankara Hükümeti'ne bu konuya ilişkin bir muhtıra gönderilmişti. Ancak bunun uygulanması 1 Mayıs 1925'te oldu. Bu tarihte Azerbaycan Yüksek Sovyeti'nin Latin harflerine geçtiklerini resmen ilan etti.³³ Bunu takip eden yıllarda Bakü'de 1926'da düzenlenen Türkoloji Kongresi Türk Dili'nin gelişmesini etkileyen kararların alındığı bir kongre oldu. Burada Türklerin Latin Alfabesi kullanmasına dair oldukça siyasi nitelikli bir karar yer

²⁶ BDA, BOA DH. MKT 536/1-5,1.

²⁷ BDA, BOA DH. MKT 536/1-8,2; BDA, BOA DH. MKT 536/1-10,2.

²⁸ BDA, BOA, DH. EUM. LVZ 19/25.

²⁹ BDA, BOA DH. EUM.ECB 2/9.1-1.

³⁰ BDA, BOA, DH. İ. UM 16/4-1.3.1.1; BDA, BOA, DH. İ. UM 16/4-1.3.1.1.

³¹ Ortaylı, 1991, 105.

³² Karabekir, 1923, 2.

³³ Özgül, 2005, 96.

almaktaydı. Bu şekilde Türkler arasında dilde ve yazıda bir birlik sağlanmak amaçlanıyordu.³⁴ Anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal Paşa Türk dünyasının ihtiyaç, görüş ve önerilerini göz ardı etmemiştir. Osmanlı Devleti'nin parçalanması, birçok etnik unsurun devletten ayrılması ve Türklerin kendi kaderleri ile baş başa yalnız bırakılması karşısında yeni kurulan Türk devleti çareyi kendi özüne dönmekte aramış ve bunu yaparken de kendi dil ve harflerini ıslah etmekle işe başlamıştır.

Arap harflerinden Latin harflerine geçiş sürecinde Mustafa Kemal Paşa'nın içinde bulunduğu ortamı anlamak açısından silah arkadaşı İsmet Paşa'nın da bu dönemdeki tavrına bakmak faydalı olacaktır. İsmet Paşa uygulamada çıkacak sorunlar açısından başlangıçta harf değişikliğini “ürkütücü” ve “çok düşündürücü” olarak değerlendirmişti. Bu durumu 1927 Halk Kongresinde yaptığı bir konuşmada da dile getirmişti. Fakat daha sonra Dolmabahçe’de düzenlenen kurultayda Arap harfleri yüzünden yaşanan müşkülâtın Harf Devrimi ile sona ereceğini beyan etmekten de geri durmamıştı. Burada yaptığı konuşmasında “Dil Encümeninin bütün faaliyet ve dikkatini teksif ederek bulduğu harfler hiçbir zaman Alman, Fransız, İngiliz alfabesine benzetilemez. Tamamen Türk’tür ve dünya milletleri buna Türk elifbası demekle tereddüt etmeyeceklerdir” diyerek bu devrimi ve harfleri savunmuştu.³⁵

Mustafa Kemal Paşa 23 Ağustos 1928 tarihinden itibaren başlayan yurt gezileri sırasında İstanbul, Tekirdağ, Bursa, Çanakkale, Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas ve Kayseri de yaptığı gezilerde “Başmuallimlik” yani “Başöğretmen” sıfatı ile yeni alfabeyi halka tanıtmış ve bizzat öğretme denemeleri yapmıştı. Bu şekilde halkın yeni alfabeye ilgisini de gözlemlemişti. İlginçtir ki dönemin İçişleri bakanı Şükrü Kaya yeni harflere olan yoğun ilgi ve hoşgörüyü rağmen yapılan bu yeniliğin amacını algılayamamış olmalı ki Mustafa Kemal Paşa'nın yatı Bursa’da iken duruma itiraz etmiş ve cennete gideceği peygamber tarafından müjdelenmiş on kişinin isimlerinin hangi alfabe ile yazılacağını sorduğu bir telgrafı göndermişti. Anlaşılacağı üzere Arap harfleri Kur’an’ın yazıldığı harfler olduğu için pek çok kesim tarafından kutsanıyordu.³⁶

Mustafa Kemal Paşa'nın toplumun ihtiyaç ve yaşadıkları zorlukları etrafındaki kişilere göre daha çabuk fark eden ve bunlara çözüm arayan bir kişi olduğu daha 6 Temmuz 1918’de yaptığı bir konuşmadan da anlaşılmaktaydı. Bu konuşma “elime büyük salahiyet ve kudret geçerse içtimai hayatta istenilen inkılabı bir ayda bile tahakkuk ettireceğimi zannediyorum” demiştir. Bu sözlerinden kastı halkı yeni fikirlerle eğiterek ve kitlenin durumunu yükseltmekti. 8 Ağustos 1919’da Erzurum Kongresi'nin bittiği akşam ise Mazhar Müfit’e dikte ettirdiği maddelerden birisi Cumhuriyet idaresi iken ikincisi Latin harflerinin kabul edileceği idi.³⁷ Nitekim Mustafa Kemal 1927 yılında Harf İnkılabını karar altına aldı. 1928 yılında inkılap için gereken bütün hazırlık tamamlandı ve aynı yılın yaz mevsiminde faaliyetlere başlandı. Cehalet ve taassuba karşı yapılacak savaş için ulusun seferber edileceği planlar bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından çiziliyordu. Gece gündüz denmeksizin çalışmalar başlatılmıştı.³⁸ 23 Mayıs 1928’de Latin harflerinin suret ve tatbiki için bir heyet teşkil edildi. Bu heyet İstanbul Mebusu Falih Rıfkı, Mardin Mebusu Yakup Kadri, Karahisar Mebusu Ruşen Eşref ve Darülfünun müderrislerinden Ragıp Hulusi ile eski Darülfünun müderrisi Ahmet Cevat ve muallim Fazıl Ahmet, Hariciye memurları İbrahim Garandi, Talim ve Terbiye Reisi Mehmet Emin ve Azadan İhsan beyden oluşuyordu.³⁹ Ayrıca Latin harflerinin uygulama şeklini incelemek üzere bir alt komisyon da oluşturuldu. Bu komisyon Bakanlar Kurulu onayıyla 1 Temmuz 1928 tarihinde 4 aza, bir kâtipten oluşuyordu.⁴⁰ Bu heyetlerin çalışmaları sonucunda 1 Kasım 1928’de Harf Devrimi yapılmış ve daha çabuk öğrenilen, pratik, üstelik Türkçe seslerin ifade edilebildiği, okunması kolay Türkçeye en uygun olduğu düşünülen Latin alfabesi kabul edilmiştir. Neticede 9. yüzyıldan 19. yüzyıl ortalarına kadar Arap yazısını kullanan Türklerin Latin alfabesi ile yazım için yaklaşık olarak bin küsur yıl beklemek ve bütün yazım güçlüklerine katlanmak zorunda kaldığı söylenebilir.

³⁴ Oral, 2004, 107.

³⁵ Şimşir, 1992, 85, 181.

³⁶ Şimşir, 1992, 187.

³⁷ İnan, 1928, 80.

³⁸ German, 1938, 20.

³⁹ BDA,BCA, 30.18.1.1.

⁴⁰ BDA, BCA, 30.18.1.1.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılında Harf İnkılabını Yeniden Anlamak -Konuştuğunuz Gibi Yazınız-

Harf Devrimini diğer inkılaplardan ayırarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu inkılabın kendisinden önce ve sonra yapılan birçok yenilik ile değerlendirilmesi daha sağlıklı olur. Türk dilinin sadeleştirme ve geliştirilme çalışmaları ve benzeri çalışmalar harf devrimine zemin hazırlamış, hem onu desteklemiş hem de kalıcı olmasını sağlamıştır. Nitekim Harf Devrimi'nden sonra kurulan Millet Mektepleri ile 40 yaş üzerindeki kişilerde dâhil olmak üzere tüm halka yeni alfabeyi öğretmek hedeflenmiştir. Ayrıca artarda kurulan Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve ortaya atılan Güneş Dil Teorisi yeni savaştan çıkmış bir milletin kendi özüne dönerek en çok kendinden güç alarak, kendini yeniden keşfetmesi ve cesaretlendirilmesi için atılan önemli adımlardır.

Sonuç

Türkler İslam'ı kabul ettikten sonra Arap harflerini benimsemişlerdi. Ancak bu harfler Türklerin zengin dillerini yazıya aktarmakta yeterli değildi. Türkçe seslerin ifade edilebilmesinde yaşanan zorluklar, yapı, şekil, gramer ve fonetik bakımından ihtiyacı karşılayamaması daha Arap alfabesinin kabulünden sonra sık sık dile getirilmişti. Bu harflerin okunmasında yaşanan güçlükler, bir kelimenin birkaç şekilde okunuyor olması, metnin gidişatından bazı kelimelerin çıkarılabilmesi gibi zorluklar karşısında bu duruma çözüm arayışları başladı. Tanzimat döneminde konu daha sık gündeme geldi. Ortaya atılan çözüm önerileri Arap harflerinin ıslahına yönelik olmuştu. Ancak bunda da bir fikir birliği oluşmadı. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerine akseden bu sorun bürokratik ve askeri yazışmalarda daha da güçlükler neden oldu. Osmanlı Devleti kişi, sokak, dergi, gazete vb. özel isimlerin özellikle 19. yüzyıl sonlarından başlayarak bazı yazışmalarda Latin harfleri ile yazılmasını istedi. Bu şekilde bunların yanlış okunmasının ve anlaşılmasının önüne geçildi.

Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlatılan Milli Mücadele sadece bir milletin kurtuluş savaşı olmadı. Aynı zamanda cehalet ve geriliğe karşı açılmış büyük bir savaşı temsil etti. En önemli hedef ise çağdaş uygarlık yolunda ilerlemektir. Toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda bu amaçla yüzyıllardır okunması zor olan, Türklerin dilini ifade etmeyen Arap harflerinin kullanımından vazgeçildi. Mustafa Kemal Paşa bunu yaparken çağdaşı olan kişilerden daha farklı düşünebildiğini ortaya koydu. Kurulan heyet ve komisyonlarla alfabe incelenirken Türk Dili'ne en uygun alfabenin hangisi olduğu da araştırıldı. Bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından yurdun çeşitli bölgelerinde başöğretmenlik yapılarak alfabe halka tanıtıldı ve halkın bunu benimsemesi üzerine Harf Devrimi gerçekleştirildi. Bu devrim emperyalizm karşısında yalnız bırakılan bir ulusun kendi öz benliğine dönerek kendini yeniden keşfetmesi ve uygarlık düzeyine adapte olma çabasını yansıtmaya açısından önemlidir. Ayrıca halkın ihtiyaçları temel alınırken, diğer Türk Devletlerinin görüşleri de göz ardı edilmemiştir. Sanıldığı aksine Harf Devrimi ani bir kararla hayata geçirilmemiştir. Devrimin özellikle Tanzimat döneminden 1 Kasım 1928'e kadar gelen tartışmaların bir neticeye bağlanması olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Devlet Arşivleri

BDA, BOA, DH. İ. UM 16/4-1.3.2.1. (tarih yok).

BDA, BCA, 30.0.18.1. (tarih yok).

BDA, BCA, 30.0.18.9. (tarih yok).

BDA, BCA, 30.1.18.1.2. (tarih yok).

BDA, BCA, 30.18.1.1. (tarih yok).

BDA, BOA . (tarih yok).

BDA, BOA DH. EUM.ECB 2/9.1-1. (tarih yok).

BDA, BOA DH. MKT 536/1-10,2. (tarih yok).

BDA, BOA DH. MKT 536/1-5,1. (tarih yok).

BDA, BOA DH. MKT 536/1-8,2. (tarih yok).

BDA, BOA, DH. EUM. LVZ 19/25. (tarih yok).

BDA, BOA, DH. İ. UM 16/4-1.3.1.1. (tarih yok).

BDA, BOA, DH. MB. HPS 167/19-1,1. (tarih yok).

BDA, BOA, DH.MKT, 1586/113. (tarih yok).

BDA, BOA, MF. MKT 1177/7. (tarih yok).

BDA,BCA, 30.18.1.1. (tarih yok).

Kitap ve Makaleler

Alkan, N. P. (1979). *Albanolojinin Işığında Arnavut Alfabesi Nasıl Doğdu?*. Ankara.

Babacan, M. (1998). Tanzimattan II. Meşrutiyete Alfabe Tartışmaları. H. E. Ed: Baran, T. A. Baran, C. Öztürk, S. Beyoğlu, & Z. Kurşun içinde, *80. Yılında Türk Harf Devrimi Uluslararası Sempozyumu*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınları.

Berkes, N. (1978). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Çelik, B. (2008). Osmanlı Modernleşmesi Sürecinde Osmanlı Aydınları ve Alfabe Meselesi. Ed:., H. E. Başer, T. A. Baran, C. Öztürk, S. Beyoğlu, & Z. Kurşun içinde, *80. Yılında Türk Harf İnkılabı Uluslararası Sempozyumu*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.

Ekrem, R. (2021). *Elifbe'den Alfabe Türkiye'de Alfabe Tartışmaları*. İstanbul: Dergah Yayınları.

German, M. (1938). *9 Ağustos Harf İnkılabı*. İstanbul. Kader Matbaası

Güçekin, N. (2012). Osmanlı Devleti'nin 1907-1908 Yılına Ait Eğitim İstatistiği . *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları/2*, 125-167.

İnan, A. (1928). 50. Yılında Türk Harf Devrimi. *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu*.

Kafesoğlu, İ. (1984). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Karabekir, K. (1923). "Latin Harflerini Kabul Edemeyiz". *Hakimiyet-i Milliye*, 5 Mart 1923.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılında Harf İnkılabını Yeniden Anlamak -Konuştuğunuz Gibi Yazınız-

- Karakuş, S. E. (2018). "Enver Paşa'nın Alfabe ve Yazı Denemesi: Ordu Elifbası". *Tarih Okulu*, 37, 443-484.
- Karal, E. Z. (1985). Tanzimattan Sonra Türk Dili Sorunu. *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi-2*, 314-332.
- Karaman, F. (2022). "Orhun Yazıtları". *Turkish Studies*, 17/3, 939-951.
- Kemal, İ. M. (1932). *Türklerin Arap Harflerini Tanzim ve İhya Etmek Sureti İle İlme ve Medeniyete Faydaları*. Ankara: TTK.
- Kırımlı, H. (1996). "Gaspıralı, İsmail Bey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi-13. Cilt*, 392-395.
- Köprülü, F. (1989). *Edebiyat Araştırmaları-1*. İstanbul : Ötüken Yayınları.
- Köprülü, F. (1993). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara : Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Oral, M. (2004). Türkoloji Tarihinde 1926 Bakû Türkiyat Kongresi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi-17*, 107-129.
- Ortaylı, İ. (1991). Türk Harf Devrimi'nin Dış Ülkelerdeki Etkileri Üzerine. *Harf Devrimi'nin 50. Yılı Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara*, 103-108.
- Özgül, M. K. (2005). *Münif Paşa*. İstanbul: Elips Yayınları.
- Öztürk, İ. (1998). *Harf Devrimi ve Sonuçları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sümer, F. (2003, 28). "Mehmet Bey, Karamanoğlu". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 445-446.
- Şimşir, B. N. (1992). *Türk Yazı Devrimi*. Ankara : Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uzun, M. (2013). Arap Alfabeti ile Türkçe Yazılamaz. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 202, 223-238.
- Ülkütaşır, M. (1998). *Atatürk ve Harf Devrimi*. Ankara: Cumhuriyet Yayınları.

Ek 1: Kazım Karabekir'in İzmir İktisat Kongresi sonrasında verdiği demecin 5 Mart 1923'teki Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ndeki metni

« لاتین » حرفنی قبول ایده مهیز!

اقتصاد قونفره سنده برتقریره قارشى ماظم قره بکر

باشا حضرت تارینک مدلل و واقفانه بر مطالعه سی

ازمیر : ۳ - اقتصاد قونفره سنک
 دونکی اجتماعی نهایتده لاتین حروفنک
 قبولی حقنده ریاسته و برین تقریر اقتصاد
 قونفره سندن زیاده معارفی علاقه دار
 ابتدیکندن دولایی موقع مذاکره به وضع
 ایلمه مش و یالکیز تجر به و تدقیقات خصوصیه سنه
 استناداً کاظم قره بکر باشا حاضر تلمی طرفندن
 بیانات آئیده بوللمشدر:

« بومسئله معارفه تملق ابتدیکی ایچون
 بزم قونفره سنک اشتغال ایده چکی مسائلک
 خارجنده در. فقط چوق زماندنبری بومسئله
 وقت، وقت اورته به آتیلیمقده در. بنده کزده
 بونک کهنه قدر اوغراشدیفم ایچونک
 مساعده کزله بر قاج سوز سوبله بهیم: بوفکر
 بر زمانلر آوروپاده هرج و مرجی موجب
 اولدی بوجریان اولا اوراده باشلادی بزم
 اسلام خروقاتمز کافی دکلش، بناء علیه
 لاتین خروقاتی آلملی ایش اوراده بعض
 آرقداشلمز بوفکرک مروجی اولدیلر .

اوقرت بتون جهانه قارشى بو پروپاغاندا بی
 یایور . تورک یازیسی کوچدر ، اوقونماز .
 بنده کز بومسئله ایله بالذات اوغراشدم
 و آرن اوودلق اختلالی ایچنده بولندم . عیجا
 بولانجه قبول ایدیله بیلیرمی؟ بوقبول ایدیله بیکی
 کون مملکت هرج و مرجه کیرر . هرشیدن
 صرف نظر بزم کتبخانه لرمنی طولدی بران
 مقدس کتابلرمن ، تاریخلرمن و بیکلرجه
 جلد آمارمن بولسانله یازلمش ایکن بوسبتون
 باشقه برشکلده اولان بوخلافی قبول ابتدیکمز
 کون ایچونک برفلاکتده در حال بتون آوروپانک
 الیه کوزل بر سلاح و برلمش اوله جق، بونلر
 عالم اسلامه قارشو دیه جکلر در که تورکلر
 اجنبی یازیسی قبول ایشلر و خرسیتیان
 اولشلر در . ایشته دشمنلرمنک چالیشدیفنی
 شیطنکارانه فکر بودر .

آرقداشلر ، قوجاقده کی چوجقلردن
 باشلاپان برچوق بوزلرجه بیملر بوکون
 شرق جهه سنده عسکر آرقداشلمزمنک

**Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılında Harf İnkılabını Yeniden Anlamak
-Konuştuğunuz Gibi Yazınız-**

Ek 2: 23 Mayıs 1928 Tarihinde kurulan Dil heyeti hakkında kararnamenin Devlet Arşivlerindeki çevirisi
(BDA,BCA, 30.18.1.1)

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞIVI		
Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Muamelât Müdiriyyeti		Kararnâme
Aded 6645		
<p>Lisanımızda Latin harflerinin sûret ve imkân-ı tatbikini düşünmek ve hakk-ı huzûr ve harcırahları bütçede mevdu Dil Hey'eti masrafından tesviye olunmak üzere İstanbul Meb'ûsı Falih Rifkî, Mardin Meb'ûsı Ya'kub Kadri, Karahisar Meb'ûsı Rüşen Eşref ve Darü'l-fünûn müderris mu'âvini Ragıb Hulusi ve Sâbık Darü'l-fünûn mu'allim- lerinden Ahmet Cevad ve mu'allimlerden Fazıl Ahmet ve Hariciyye me'murlarından İbrahim Garandi ve ta'lim ve Terbiyye Re'isi Mehmed Emin ve a'zadan İhsan beylerden ibaret bir hey'etin teşkili, Ma'ârif Vekâlet-i Celfilesinin 20-5-928 tarih ve 1224 numrolu tezkiresiyle vukû'bulan teklifi üzerine, İcra Vekilleri Hey'etinin 23 Mayıs 928 tarih- li ictimâ'ında tasvîb ve kabûl olunmuştur.</p>		
		23 Mayıs 928
		Reisicumhur Gazi M.Kemâl
Başvekfl İsmet	Adliyye Vekfli M. Esad	Müdâfa'a-i Milliyeye Vekfli M. Abdülhâlik
Dahiliyye Vekfli Ş. Kaya	Hariciyye Vekfli Dr. T. Rüşdi	Maliyye Vekfli S. Şükri
Ma'ârif Vekfli M. Necati	Nafı'a Vekfli Behic	İktisad Vekfli M. Rahmi
Sih. ve Muav. İct. Vekfli Dr. Refik		